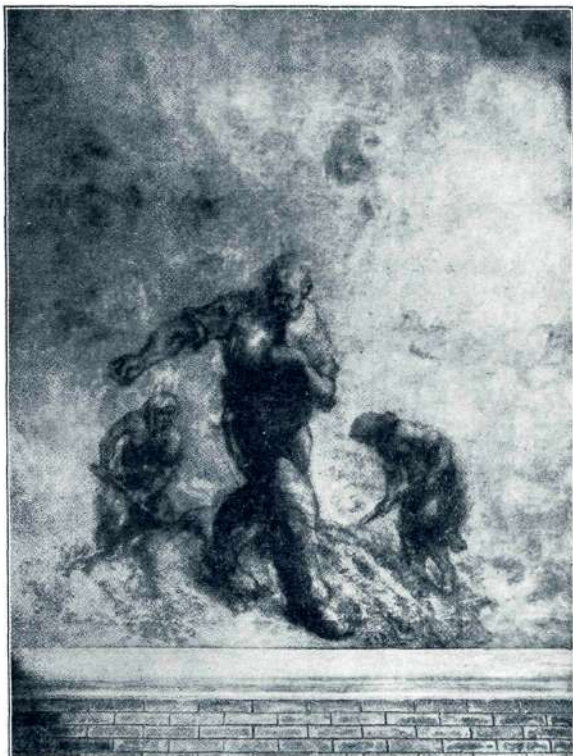

PROSVETNI DEL

R. JAKOPIČ: DOMAČIJA

RIHARD JAKOPIČ ŠESTDESETLETNIK

FRANCE STELE

So ljudje, ki jih ni preračunljiva ambicija, ampak življenje samo postavilo v sredo, »na mernik«, da stojé celim generacijam na čelu kot vodniki in znaniki. Med take ljudi naše sedanjosti in polpreteklosti spada brez dvoma slikar Rihard Jakopič, ki bo letos dovršil svoje šestdeseto leto življenja. Ta jubilej pa ne bo sam povod, da se ga spomnimo, ampak je Jakopič prav za to priliko kot nalašč dovršil eno svojih življenjskih del v slikah veže mestne hiše na Ahac-ljevi cesti. V polnosti svoje umetniške in življenjske moči stopa torej preko tega svojega življenjskega praga in tudi sam se sklada z nami v tem, da je njegovo zadnje delo velepomemben dogodek v njegovem umetniškem delu.

Jakopič je večkrat odločilno posegel v razvoj naše umetnosti: Prvič na pragu 20. stol., ko je s svojimi tovariši, tako zvanimi impresionisti, vstopil kot revolucionar v slovensko umetnost, katere »simbol je bil«, kakor pripoveduje sam, »Grile. Bil je to najnižji moment slovenske umetniške kulture. Posledica narodne probujenosti v 2. pol. XIX. stol. je bila, da so Nemci popustili,

Slovenci pa niso še nič imeli. Zato sem pozneje deloma neupravičeno trdil, da slovenske umetnosti in kulture sploh bilo ni in se je šele l. 1900 začela. Zveza s preteklostjo je bila namreč pretrgana. Treba je bilo začeti popolnoma znova. Ogrin je bil edini nosilec tradicije, mi pa smo začeli kakor otroci popolnoma nanovo. Napačno je naziranje, da je obstajala kaka direktna zveza med nami in Wolfom preko Ažbeta in Šubicev. Tisto, kar nas je vezalo, je bila želja po drugačem, o kakem impresionističnem programu pa nismo nič vedeli; poznali smo ga komaj po imenu. Že kot deček sem se ukvarjal s problemi, o katerih sem pozneje slišal, da se z njimi pečajo impresionisti. Akademija mojega stremljenja ni zadovoljila, pa tudi Ažbetova šola ne. Le ena želja me je napolnjevala, da bi dobil v oblast formule in sredstva, ki bi mi omogočila uresničenje mojih želj. Pri Veselu sem začutil nekaj sorodnega in naenkrat sva se naslonila drug na drugega. Njegov cilj je bil sicer drugačen kot moj, a oba je vezala želja: »Ven iz akademije!« Isto sem opazil pri Jami in kmalu tudi pri Sternenu; pri Groharju pa so se oči odprle, ko je prišel v dotiko z menoj in Jamo. In to, kar smo mi dosegli s težavnim iskanjem, je on takoj poprijel in uresničil bolje kot mi. Pozneje, ko sem zopet enkrat prišel v Monakovo, sem videl prve originale impresionistov.«

To je kratka zgodba postanka prvega organiziranega umetniškega napore v zgodovini slovenske umetnosti. Jakopič je bil takrat med glavnimi propagatorji nove resnične, na svetovno merilo umerjene slovenske umetnosti. »Kljub temu pa vsaj o sebi lahko rečem, da me ni nikdar zajel internacionalni duh. Proti sprejemanju tujih vtisov sem vedno čutil odpor.«

Jakopičeva generacija je bila vzporedna generaciji preporoditeljev našega slovstva, ustvariteljev naše sodobne literature. »Čas naših začetkov je bil hudo revolucionaren; zametavali smo sploh vse stare formule. In če se v poznejšem delovanju katerega izmed nas vendar pojavljajo, se le zato, ker je spoznal, da jih lahko porablja brez škode za svojo individualnost.« V zvezi s tem je tudi njegovo mladostno odklanjanje starih mojstrov. »Sploh se nisem mogel vživeti vanje. Pozneje pa sem jih začel ceniti, nisem pa čutil potrebe posnemati, kopirati jih, ker sem si mislil: to ne odgovarja mojemu času, oni so drugače čutili, mi drugače. Danes pa bi kopiral, a mogoče netočno, če bi delal zase; predal bi se instinktu. Kopiral pa bi danes zato, ker me kako delo tehnično zanima, pa tudi za to, da bi ga delj časa lahko užival, se poglobil vanj. Vendar kdo ve, če ne bi iz te kopije nekaj drugega nastalo.«

Drugič je Jakopič odločivno posegel v usode slovenske sodobne umetniške kulture, ko je po svoji stalni nastanitvi v Ljubljani, potem ko se je vrnil opremljen s priznanji tujine s svojimi tovariši s propagandne turnee po Evropi, l. 1909.

otvoril s 1. slovensko razstavo *umetniški* (*»Jakopičev«*) *paviljon pod Tivolijem*. Tako je dal slovenski umetnosti njen prvi hram in odslej njeno stalno torišče.

Tretjič je Jakopič napravil uslugo slovenski umetniški kulturi, ko je *po vojni vzel pod svoje okrilje novo generacijo revolucionarjev*, ki je dala pečat naši umetnosti prvega desetletja svobode.

Tako stoji Jakopič pred nami kot umetnik in kot organizator naše umetnosti. Za tistega pa, ki pozna razmere še bližje, je on tudi duhovno središče našega impresionizma, njegov glavni in najjasnejši teoretik, čeprav je malo pisal, a rad in prepričevalno govoril. On pa je še več kot to: tudi tisti pri nas, ki se je z impresionizmom boril in ga uklonil duhu in čuvstvu, ker ga samo materialistično pojmovanje njegovega programa ni zadovoljevalo. Naj zopet sam spregovori o svojem razmerju do impresionizma in do bistva umetnosti: »Skrivnost tako zvane brezplodnosti impresionizma je v tem, da se vse sile izčrpavajo v borbi za sredstvo. Dokler je kak problem v razvoju, ga je treba pustiti, da gre svojo suhoparno pot naprej. Ko je borba za sredstvo končana, se pa da z impresionizmom operirati kot z vsakim drugim načinom. Impresionizem je za umetnost podobna pridobitev kakor je bila o svojem času perspektiva.«

In zadnje Jakopičevo dejanje v slovenski umetnosti je, da je v praksi s svojimi slikami v veži mestne hiše na Ahacjevi cesti ovrgel mnenje in prepričanje, da impresionist ni zmožen monumentalne produkcije. »Vse, kar sem do tega dela delal, so bile same študije, priprava, to delo pa naj bi bilo umetniško dejanje, to se pravi, da so doživetja iz življenja in nature dozorela v meni in sem jih tu tudi izrazil. V tem oziru je bilo to delo zame prava izpolnitev.«

Je pa to delo izpolnitev tudi dolgih pričakovanj slovenske umetnosti. Kdo bo zvezal zopet umetnino z miljejem na tisti popolni način, kakor je to umel vsak gotski dekoratér, kakor so znali baročni iluzionisti in kakor so to znali umetniki vseh umetnostno zrelih dob, nismo vedeli; vedeli pa smo, da mora priti ta izpolnitev, posebno, ker je umetnost drugod v zvezi z borbo za novo arhitekturo to zvezo že našla in so v tem oziru naši najbližji kulturni sosede, Nemci, dosegli prav zadovoljive uspehe. Pričakovali smo, da se bo iz povojne generacije dvignil kdo, ki bo ustvaril tako delo in naravnal tok našega umetniškega snovanja v monumentalno strugo. Da pa bi tisti človek prišel iz impresionistovske generacije, se nam ni zdelo verjetno. Sedaj, ko je to delo ustvarjeno, smo prisiljeni kapitulirati s svojimi dvomi.

Delo za Jakopiča ni bilo lahko, ker mu je manjkalo »prakse«. Občinstvo si rado misli, da avtoriziran umetnik vse zna in se mu smešno zdi, da bi se moral za dano konkretno nalogo dolgo trajno pripravljati in celo učiti. Zato so Ljubljanci z nezaupanjem opazovali dolge priprave za to delo, ki so trajale pol leta do prve poteze s čopičem na delu samem, in še bolj mogoče, ko je izdelava zavzela eno celo letno delovno sezono,

saj se kaj takega poslika po mnenju javnosti v enem mesecu. Ako bi videli celo galerijo skic, predštudij, študij po naravi za posameznosti itd. pri mojstru v ateljeju, bi se njih nezaupanje bržkone spremenilo v občudovanje in bi njihovo razmerje do cinitve umetniškega dela, posebno pa še umetniškega dejanja, ki je višja kategorija umetniške produkcije, postalo pravičnejše in hvaležnejše. Mož, ki ga v umetniških zadevah visoko cenimo in ki je gotovo med prvimi pri nas poklican, da sodi o tem, je izjavil: »Dobili smo umetnino. In vseeno je, ali smo jo dobili v enem dnevu ali po parletnih pripravah, kajti merodajen je efekt dela, ne priprave in trud zanj.« O svojem delu in njega umetniškem postanku nam pripoveduje spodaj Jakopič sam. Upamo, da ga bomo s tem javnosti tudi najbolje približali. Potreba pa je, da ga tudi s svoje strani nekoliko opredelimo.

Jakopič je v dveh ozirih bistveno spremenil svoj prvotni koncept in v obeh slučajih instinktivno v korist končnemu efektu svojega dela. Prvo je vsebinski koncept, drugo je tektonski koncept, način spojitve dela z arhitekturo.

Prvi, vsebinski koncept je v primeri z izvedenim bolj kaotičen, manj pregleden, literarno pa neprimerno bolj bogat. Mislim, da se ne motim, če sodim, da se je porodil v Jakopičevi glavi v zvezi z baročnimi iluzionističnimi koncepcijami in pa iz duha njegovi mladosti vzporednega secesionističnega umetniškega idealizma, ki je bil podobno literarno vsebinsko nabrekel. Prvi koncept je ustvaril Jakopič sam bolj iz lastnega doživetja kot neko filozofijo sodobnega življenja. Drugi koncept je nastal prav iz dejanskega položaja, ko se je s svojo duševnostjo zamislil v duševnost tistih, ki bodo v tej hiši našli svojo domačijo. Kakor je ta hiša in ves življenjski milje, ki jo je povzročil in ki jo bo uporabljal, sodobno realen, tako realna, trpko jasna je vsebina izvršenega koncepta. Če bi bil Jakopič izvršil prvi koncept, bi bil ustvaril mogoče literarno umetniško delo, ki bi brez obsežnega komentarja že ob postanku ostalo tuje tistim, za katere bi bilo narejeno. Tako pa je ustvaril delo, ki izvira iz žive sodobnosti in posega v sredo njenih problemov. Zato delo mogoče ni tako tradicionalno imponujoče lepo, kakor bi si marsikdo želel, a je zato neposredno živo kot zrcalo in kot faktor.

Tektonski koncept izvršenega zamisla je bil prvotno prav tako značilno različen od izvršenega kakor vsebinski. Da svojih šest skupin logično in organsko zveže s prostorom in posebno njegovim obokom, je nameraval slike vokviriti tako, da bi bile odprtine zanje vrezane v banjo resničnega oboka. Tako bi se odprle za šest glavnih slik na strani ločne odprtine na približno sedanjih mestih, na temenu svoda pa še manjši krogi za par simbolov ali kaj sličnega. Ta koncept je zopet plod tradicije monumentalnega slikarstva v 19. stoletju ter bi se skoro prilegal mehničnemu spajanju figuralnih slik z arhitekturo v naši dekorativni slikarski obrti. Zelo visoko cenim Jakopičev nepokvarjeni zmisel za pravo monumentalnost, za ono monumentalnost, h kateri stremlje vse bistvo

sodobne umetnosti, ki je povzročil spremembo prvega koncepta. Za Jakopiča, ki je stal prvič pred tako nalogo, je bil to čin nenavadne korajžje. V obeh slučajih pa ga je vodil bolj instinkt, kakor teoretični razlogi in v obeh slučajih se je ta instinkt izkazal za izredno pravičnega. Jakopič je končno v tektonskem oziru izvršil iluzijo prostega pogleda pod nebo v dejanskem okviru venčnega zidca, sten veže in robov odprtih njene banje. Končno njegovo dejanje pa je bilo, da je uspel tudi v tem, da je slikarijo podredil ploskvi in zidu tako popolno kakor so to znali samo iluzionisti baročne dobe. Quaglio n. pr. je ustvaril v slikah ljubljanske stolnice delo, ki se tako podreja v svojem barvno formalnem značaju štukomarmornemu miljeju celote, kot da je nastalo iz istega vala oblikujočega čuvstva, ki je oblikoval stene. Jakopič je imel drug milje, milje cementnih okvirov in surove opeke ter raskave, ne marmornogladke, sodobne stene. S to raskavostjo se brez ostanka spaja faktura njegovih slik, ki učinkujejo ko da se je stena slučajno namarogala v teh likih, ki ne pomenijo vsiljive dekoracije, ampak zaključen duhovni svet zase, vdahnjena oboka, pod katerim vstopajo v hišo mnogi, ki nosijo v duši spomine ali tudi še neposredne odraze podobnih realnih doživetij vojnega begunstva, brezdomstva, mukotrpnega dela in hrepenenja po domu, po rodbinski sreči.

S tem, da se je Jakopič po tektonski strani odločil za ta, mnogo bolj riskantni način in v njem izvršil svoje delo, mu je dal še prav posebno veličino in mu dal tudi lastnost že omenjene slovenske kulturne izpolnitve. Soglasna sodba poznavavcev je, da po baročnem iluzionizmu v svetu monumentalnega slikarstva slovenska umetnost še ni ustvarila večjega dela kakor je to.

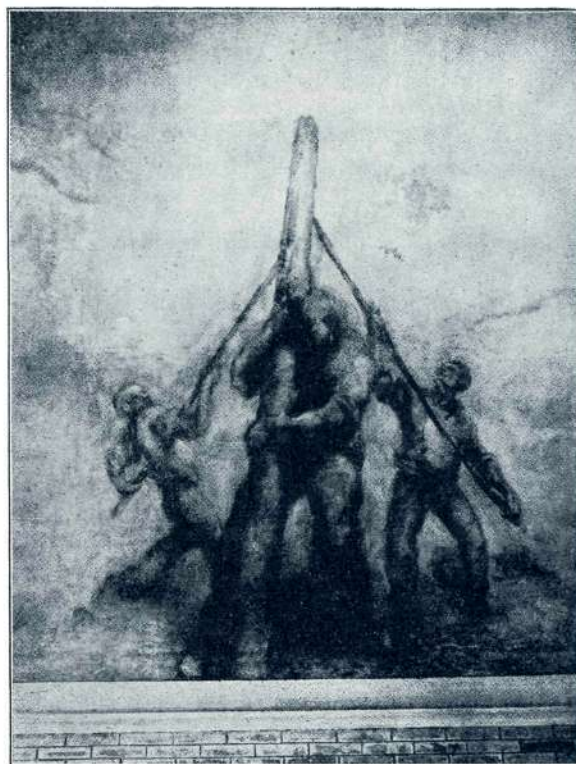
Mislim, da nismo mogli bolj primerno uvesti v leto, v katerem praznuje Jakopič šestdesetletnico svojega življenja, kakor s tem, da predstavljamo široki javnosti njegovo največje delo.

VEŽA V MESTNI HIŠI NA AHACLJEVI CESTI

RIHARD JAKOPIČ

Zgodilo se je z menoj nekaj nenavadnega in bi bilo sevé še bolje, če bi se bilo zgodilo pred dvajsetimi ali vsaj desetimi leti. Pa mi Slovenci smo težki ljudje in preden se za kako stvar odločimo, jo moramo na vse plati preobrniti in temeljito pretehtati.

Zgodilo se je namreč, da mi je bilo ponudeno naročilo in še celo prav obsežno. Ta zadeva pa se je vršila nekako takole: Gradbeni svetnik g. arh.inž. V. Šubic je zidal za mestno občino veliko stanovanjsko hišo na Ahaclevi cesti. Za prehod s ceste na dvorišče si je zamislil obsežno obokano vežo, kakršna se spodobi za tako mogočno poslopje in zazdelo se mu je, da bi ne bilo naplačno, če bi bil njen obok lepo poslikan. Ne vem prav natančno, kako da so se gospodje na magistratu pri tem spomnili ravno name. Skoraj

R. JAKOPIČ: GRADBA

gotovo pa se ne bom motil, če pravim, da se je ta misel porodila v glavi g. arh. V. Šubica. Nato pa so višji magistratni gospodje skup stopili in začeli zadevo prereštevati in na gumbе ugibati: ali bi? — ali bi ne? — ali bi? — — Zdi se mi dalje, da je imel besedo pri tem še neki drug gospod in da je njegova končno obveljala.

Ponudbo sem sprejel. Prav za prav sem pa tudi jaz nekaj časa premišljeval in ugibal: ali bi, ali bi ne? Po eni strani se mi je ponujala nepričakovano prilika lotiti se velikega umetniškega problema, kakršnega sem si želel že v svoji mladosti, po drugi strani pa so mi skrbi za vsakdanji življenjski obstoj vsiljevale vprašanje: Ali bom zdržal do konca? Kajti tako obsežno delo zahteva celega človeka in mu ne pušča mnogo časa za druge posle. Umetnik je namreč ravno tako človek kakor vsi drugi in ne zgolj čisti duh, kakor menijo nekateri ali si vsaj to žele. Gotovo je v njem nekaj, včasih tudi precej, duha, toda okoli tega je še prav mnogo mesa in krvi, in premnogo drugih takih zadev, ki obtežujejo vse zemljane. Končno pa je zmagala želja po širokem umetniškem udejstvovanju in rekel sem si: Če je šlo dozdej, bo šlo tudi še naprej. In sprejel sem naročilo in se lotil dela.

Zdaj pa, ko je delo po dolgem času in raznih težavah in zaprekah vendarle končano, zdaj naj še povem, kako se je vse to v meni in izven mene vršilo; zanaliziram naj takorekoč samega sebe in svoje delo in morebiti pridam še za nameček nekoliko kritike. To so namreč prav poučne in koristne stvari, ki bi marsikoga zanimala,